

Жывая гісторыя

Душа старажытнай сядзібы

Суткоўская сярэдняя школа Лоеўскага раёна рыхтуецца адзначаць стагадовы юбілей

Унікальны будынак, у якім сёння 58 школьнікам дапамагаюць здабываць веды 18 педагогаў, узведзены яшчэ на пачатку XIX стагоддзя. Дарэчы, гэтае месца ўпрыгожваюць людзі, якія захоўваюць і прымнажаюць гісторыю старажытнага мястэчка, а цяпер аграпрадка Пярэдзелка. На карце гэты населены пункт практычна зліваецца з іншым — пасёлкам Суткова.

Клумаў — прафесар і змагар

Педагог і краязнаўца Андрэй КОЛАС, які ў Суткоўскай сярэдняй школе выкладае гісторыю, грамадазнаўства і геаграфію, праводзіць экскурсію па школьным музеі. З яго пачынаюць сціплыя героі чорнабелых здымкаў ажываюць і распавядаюць свае дзіўныя гісторыі.

— Тут у нас жывіць Яўген Клумаў — прафесар медыцынскіх навук, удзельнік Мінскага антыфашысцкага падполля, якому было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Яўген Уладзіміравіч нарадзіўся ў 1878 годзе ў Маскве. Медыцынскую кар’еру пачынаў у якасці ваеннага доктара падчас руска-японскай вайны. У 1907 годзе, па запрашэнні графіні Бараноўскай, ён пераехаў да нас у Суткова, дзе на працягу дзесяці гадоў працаваў земскім урачом. Ёсць легендарная гісторыя першай аперацыі на сэрцы, якую доктар Клумаў зрабіў жыхару Лоева прыблізна ў 1914 годзе. Студэнт гуляў з рэвалюцыйнымі і выпадкова стрэліў у сэрца. Клумаў жывіў насупраць. Хірург прыбег і ў палявых умовах выратаваў чалавека жыццём. Да таго ж гэта ён на пачатку мінулага стагоддзя падняў Суткоўскую бальніцу на неверагодную вышыню. Сярод земскіх бальніц яна лічылася адной з самых лепшых. Дарэчы, нашы землі ў тыя часы адносіліся да Рэчыцкага павета Мінскай губерні.

Вядома, што ўрач Клумаў вёў тут, а потым і ў Лоеве, рознабаковую практыку: лячыў, выконваў хірургічныя аперацыі, прымаў роды, выдаляў хворыя зубы. У гады Першай сусветнай і Грамадзянскай войнаў працаваў хірургам Мінскага шпіталю Чырвонага Крыжа, а затым у палявым франтавым шпіталі Чырвонай Арміі. У перадавае перыяд стаў адным з вядучых хірургаў і гінеколагаў Беларусі, выкладаў у Мінскім медыцынскім інстытуце. У чэрвені 1941 года сям’я Клумава не паспела эвакуіравацца з Мінска і прафесар працягнуў сваю працу ў 3-й клінічнай бальніцы. Ён наладзіў сувязь з Мінскім падполлем і забяспечваў падпольшчыкаў і партызан медыкаментамі, выдаваў ліпавыя даведкі пра хваробы, якія ратавалі людзей ад адгону ў Германію. У кастрычніку 1943 года прафесар Клумаў з жонкай Галінай былі арыштаваны нацыстамі. Яны загінулі ў машыне-душгабцы пры этапіраванні ў лагер смерці Трасцянец.

Імем Яўгена Уладзіміравіча Клумава ў Мінску названы вуліца і завулак, школа № 57 і 3-я клінічная бальніца, на будынку якой усталявана мемарыяльная дошка. У памяць пра Героя Савецкага Саюза Яўгена Клумава ёсць мемарыяльная дошка і на будынку медыцынскай амбулаторыі ў аграпрадцы Пярэдзелка.

Маёнтак з дарычнымі калонамі

Знакамітая былая сядзіба здала і сёння ўражае веліччу класічнай архітэктуры. Асабняк знаходзіцца ў вельмі прыгожым месцы на высокім беразе Дняпра. Экспрапрыявання ў паслярэвалюцыйныя гады панскія маёнты звычайна змянялі сваё прызначэнне — у тым ліку ў іх размяшчалі школы. Але, як правіла, з працягам часу для ўстаноў адукацыі будаваліся спецыяльныя памяшканні. У Суткове ж і цяпер менавіта школьнікі і настаўнікі адказваюць за захаванасць пабудовы, якая на фасадзе мае таблічку «Гісторыка-культурная каштоўнасць». На дзяржаўным уліку не толькі сядзібны дом і флігель, але і пяць гектараў зялёнай зоны, якая захавала рысы сядзібнага парку эпохі класіцызму.

Педагогам і вучням Суткоўскай сярэдняй школы наогул можна пазаздросціць. З вокнаў усіх навучальных аўдыторый адкрываецца раскошны від на парк. Кабінет матэматыкі працягваецца шырокім балконам. На сіметрычнай верандзе праходзіць школьны тэатралізаваныя відовішчы.

— У нашага ўнікальнага будынка ёсць душа, — упэўнена дырэктар Суткоўскай школы Людміла КРАЎЧАНКА. — Тут у любую пару года вельмі камфортна — не гарача і не халодна. У нас сцены вельмі тоўстыя, а вышыня столі — 4,6 метра. Гісторыю дзеці вывучаюць у тым ліку ў музеі па матэрыялах вядомых беларускіх навукоўцаў, а біялогію — у парку, дзе растуць асабліва каштоўныя пароды дрэў. Гэта, напрыклад, архманьчурскі, піхта і дуб. Захаваліся фруктовы сад і падзелены ярам на паўночную і паўднёвую часткі парк.

Спадчына Бараноўскіх

Сядзіба была пабудавана на пачатку XIX стагоддзя (па некаторых звестках, у 1810 годзе) Мікалаем Рудзійскім, зяцем Станіслава Юдзіцкага — тагачаснага ўладальніка амаль усёй тэ-

Андрэй КОЛАС — выкладчык гісторыі ў Суткоўскай сярэдняй школе.

рыторыі Лоеўшчыны. Потым яна мяняла гаспадароў.

З 1870 года Суткоўскі маёнтак стаў летняй рэзідэнцыяй графіні Кацярыны Васільеўны Бараноўскай. Дзякуючы занатаваным успамінам яе роднага брата, вядомага расійскага кнігавыдаўца Міхаіла Васільевіча Сабашнікава, захаваліся падрабязныя звесткі пра сядзібу і яе апошніх гаспадароў.

Мужам Кацярыны Васільеўны стаў юрыст, удзельнік руска-турэцкай вайны Аляксандр Іванавіч Бараноўскі. Разам з сям’ёй, у якой нарадзілася пяцёра дзяцей, графіня прыезджала з Пецярбурга ў Суткова адпачываць. Пад яе кіраўніцтвам былі пабудаваны вадзяны млын, лесалізня, вінакурны завод, закладзены плодowy сад. У яе бытнасць удаканаліся сельскагаспадарчая вытворчасць: укараняўся севаабарот, былі пракапаны каналы для асушвання балот, пашыраны плошчы палёў і лясцоў, а таксама закуплены буйная рагатая скаціна і створана малочна-таварная вытворчасць. Стабільны прыбытак дазволіў утрымліваць дзве сельскія школы і бясплатную бальніцу для насельніцтва.

Вядома, што пасля рэвалюцыі сям’я Кацярыны Бараноўскай эмігрыравала ў Канаду. Гэтам папярэднічалі неаднаразовыя падпалы і напады, якія адбываліся на пачатку XX стагоддзя. У 1905 годзе быў здзейснены падпал мясцовага вінакурнага завода. Ранняя вясной 1918 года на сядзібу напалі сем мужчын у масках і запатрабавалі выдаць сталовае срэбра. Апошні напад быў здзейснены ў лістападзе 1919 года. Гаспадыня з гасцямі паспелі схаватца на гарышчы дома, які доўга руйнавалі рабаўнікі. Пасля гэтага графіня назаўжды пакінула сядзібу. Вядома, што апошняя ўладальніца маёнтка пасля цяжкай хваробы памерла ў эміграцыі ў 1926 годзе.

Прынамсі, у 1991 годзе ў былой сядзібе Суткова пабывала ўнучка графіні — Кэтлін Бараноўская-Барзадзі, якая на той момант жыла ў

Канадзе і працавала кінарэжысёрам. У кнізе ганаровых гасцей школы захавалася яе запіс: «Вельмі шчаслівы дзень для мяне, таму што я пабывала ў старадаўнім фамільным доме. Мае бацька і маці правялі шмат шчаслівых гадоў тут. Я спадзяюся, што вы таксама».

Навукоўцы пачынаюць з Лоеўшчыны

Краязнавец Андрэй Колас распавядае, што пасля таго, як гаспадары кінулі дом, маёнтак паспел часткова разрабаваць. Але ў 1920 годзе на землях, якія раней належалі графіні Бараноўскай, было арганізавана таварыства па апрацоўцы зям-

бушчык, які працаваў у Суткова з 1924 да 1929 года, пазней стаў доктарам гістарычных навук і напісаў падручнік па гісторыі СССР для 8 класа. Па ім вучыліся ўсе дзеці Савецкага Саюза.

Мясцовыя школьны музей, дарэчы, быў заснаваны вядомым беларускім навукоўцам Георгіем Васільевічам Штыхавым. Ён тут працаваў настаўнікам гісторыі з 1954 да 1956 года. Пазней абараніў доктарскую дысертацыю ў Інстытуце гісторыі НАН Беларусі.

— У нашым музеі ёсць фотаздымкі і замалёўкі з раскопак, зробленыя вучоным-археолагам асабіста. Ён капаў у суседніх вёсках: Мохаве, Гарошкаве, Чапліне. Сёння нашы вучні не толькі наведваюць музей на экскурсіях, але працягваюць справу вядомых навукоўцаў — паспяхова бяруць удзел у розных навуковых канферэнцыях і конкурсах. Мы з дзецьмі глыбока вывучаем тэмы, звязаныя з Вялікай Айчыннай вайной, гаворым пра генацыд і халакост. Таксама нас цікавіць, як на гэтых тэрыторыях развівалася прамысловасць у XIX—XX стагоддзях. Я сам, дарэчы, нядаўна закончыў аспірантуру Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Працую над кандыдацкай дысертацыяй,

права на самакіраванне. З-за казацка-сялянскіх войнаў дакументы згубіліся, і гэты факт стаў вядомы толькі ў 2010-х гадах.

Брацкія могількі даглядаюць школьнікі

Падзеі, якія адбываліся на тэрыторыі Лоеўскага раёна падчас Вялікай Айчыннай вайны, — асабліва вялікая старонка, якую добра ведаюць мясцовыя жыхары. Бітва, якая праходзіла тут у сярэдзіне кастрычніка 1943 года, лічыцца адной з самых кровапралітных за ўсю гісторыю Вялікай Айчыннай. Пра яе падрабязна расказвае разгорнутая экспазіцыя Лоеўскага мемарыяльнага комплексу «Бітва за Днепр». Да таго ж вядома, што за час баявых дзеянняў мясцовыя партызаны пусцілі пад адхон 89 варожых эшалонаў з жывой сілай і тэхнікай, знішчылі тры самалёты, падрывалі масты, шкодзілі тэлефонную сувязь, знішчалі паліцэйскія ўчасткі...

— А вы ведаеце, што менавіта ў Лоеве прайшоў самы першы партызанскі парад? — нечакана пытаецца ў мяне Андрэй Колас. — У самы разгар Вялікай Айчыннай вайны, яшчэ 8 лістапада 1942 года, на цэнтральнай плошчы ў Лоеве прайшоў

Суткоўская сярэдняя школа.

якая прысвечана механізаванню сельскай гаспадаркі нашай краіны з 1921 да 1941 года. На гэты момант у мяне 25 публікацый у розных навуковых выданнях. Звярніце ўвагу: вось на здымцы 1927 года трактарны парк калгаса «Дняпроўская камуна». Ён у той час быў адзін з самых буйных у Беларусі. Тады на балансе калгаса было пяць савецкіх трактароў маркі «Фардзон-Пуцілавец». Так была сфарміравана першая трактарная калона. У гэтым краі бедныя, малаўраджайныя землі. Менавіта таму людзі ішлі ў калгас даволі ахвотна. Лічылі, што разам можна дасягнуць большага.

Андрэй Колас паказвае фота з польскага архіва — графічны малюнак Лоева 1651 года. Высвятляецца, што сёння невялічкі райцэнтр Лоеў у 1576 годзе атрымаў Магдэбургскае

мітынг і партызанскі парад у гонар 25-й гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі. На збудаванай трыбуне стаялі партызанскія камандзіры Каўпак, Руднеў, Сабур’яў. Міма іх праходзілі партызанскія роты. Уся плошча была запоўнена народамі. Людзі радаліся і плакалі.

На тэрыторыі Суткоўскай школы ёсць два вялікія пахаванні воінаў Чырвонай Арміі. У адным — прах салдат і афіцэраў, якія памерлі ў той час, калі ў будынку з восені 1943 да 1944 года быў чырвонаармейскі шпіталь. У іншым — тых, хто загінуў пры фарсіраванні Дняпра. Дырэктар установы адукацыі Людміла Краўчанка распавядае, што вучні пастаянна даглядаюць гэтыя брацкія могількі.

Ірына АСТАШКЕВІЧ, фота аўтара і з архіва музея Суткоўскай сярэдняй школы.

